

EVELIEN VAN DEN
HERREWEGEN*
KRISTOF VERFAILLIE**

Waarheidsaanspraken over 'onveiligheid'

De kloof tussen objectieve en subjectieve onveiligheid anders bekeken

ABSTRACT

In deze bijdrage onderzoeken we hoe de veiligheidsbeleving van mensen begrijpbaar kan worden gemaakt vanuit een kwalitatief onderzoeksperspectief. We argumenteren dat een veiligheidsbeleving niet zo maar bepaald wordt door omgevingsfactoren, determinanten, of individuele en psychologische kenmerken. Een veiligheidsbeleving moet daarentegen bestudeerd worden als een gesitueerd interactieproces: mensen ontwikkelen overtuigingen over wat veilig en onveilig is doorheen alledaagse interacties en het uitwisselen van verhalen. Er circuleren verschillende verhalen en waarheidsaanspraken over '(on)veiligheid' in de samenleving, en met Rorty, suggereren we dat het weinig zinvol is na te gaan welke verhalen de objectieve (on)veiligheid ('de feiten') nu het best hebben gevat. De uitdaging voor beleidsmakers en politiediensten bestaat erin te begrijpen wat (on)veiligheid concreet betekent voor de diverse belanghebbenden, en vervolgens overeenstemming te bereiken over de criteria of de voorwaarden waarop er over onveilige situaties en de aanpak ervan kan worden gesproken.

Kernwoorden: Onveiligheidsgevoelens – subjectieve en objectieve onveiligheid – kwalitatief onderzoek – pragmatisme – symbolisch interactionisme

1. INLEIDING

“Burger ongevoelig voor stijgende veiligheid in steden” koert de Standaard naar aanleiding van de voorstelling van het boek *Iedereen Veilig* (zie ook: 2006) van Ludwig Vandenhove, voormalig SPA-senator en burgemeester van Sint-Truiden. In dat boek maakt Ludwig Vandenhove zich zorgen over de kloof tussen het subjectieve onveiligheidsgevoel, m.n. het *gevoel* van onveiligheid bij burgers en hun persoonlijk inschatting op slachtofferschap, en de objectieve onveiligheid, m.n. de effectief geregistreerde of gerapporteerde misdrijven. Die kloof moet gedicht worden, en dit vereist een integraal veiligheidsbeleid en een goede communicatie met de burger.

Naar aanleiding van de presentatie van het boek in de Senaat ontspint er zich een debat, met opvallende interventies van Frank Beke (toenmalig burgemeester van Gent) en Louis Tobback (burgemeester van Leuven). Louis Tobback vindt het onderscheid tussen subjectieve en objectieve onveiligheid niet zinvol: “*In Leuven wordt een fietsdiefstal anders ervaren dan in Diepenbeek*’ (...) *Net als een vliegtuig objectief het veiligste vervoersmiddel*

* Wetenschappelijk medewerker verbonden aan de vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Gent en de interuniversitaire onderzoeksgroep sociale veiligheidsanalyse (SVA). E-mail: evelien.vandenherrewegen@ugent.be.

** Wetenschappelijk medewerker verbonden aan de vakgroep Criminologie van de Vrije Universiteit Brussel. E-mail: kristof.verfaillie@vub.ac.be.

is, maar de mensen hebben er toch de meeste schrik in. Veiligheid kan je niet meten” (De Standaard, 2006). Frank Beke vindt dit onderscheid wel relevant: “Het veiligheidsgevoel van de Gentenaren stijgt, ondanks de stagnatie van de criminaliteitscijfers. Daar speelt het gemeentelijke beleid een rol in. In Gent besturen we zo dicht mogelijk bij de mensen. Goede, duidelijke communicatie is belangrijk” (De Standaard, 2006).

Ook in wetenschappelijke kringen is en blijft de kloof tussen objectieve en subjectieve onveiligheid een belangrijk aandachtspunt. We denken ondermeer aan de ‘*fear of crime*’ paradox, maar ook aan de *policing paradox* (of de ‘reassurance gap’), waarbij dalende criminaliteitscijfers samengaan met stijgende onveiligheidsgevoelens. Die tegenstellingen plaatsen beleidsmakers, wetenschappers en politiediensten voor een raadsel (Easton & Ponsaers, 2007): het is niet langer duidelijk hoe burgers hun percepties opbouwen, op welke manier onveiligheidsgevoelens ontstaan en evolueren, en hoe het vertrouwen in de politie en de percepties over de effectiviteit van politiediensten precies moet worden begrepen.

Kortom, onveiligheidsgevoelens, of de beleving van onveiligheid, worden vandaag nog onvoldoende begrepen, en dit ondanks de vele belangrijke inzichten die over dit thema vanuit een hoofdzakelijk kwantitatief onderzoeksparadigma werden voortgebracht. Ondermeer Pleysier (2009: 311) suggereert dat dergelijke perspectieven op hun grenzen stuiten, en dat de wetenschappelijke studie van onveiligheidsgevoelens vragen oproept die neigen naar een kwalitatieve benadering van het thema. Die suggestie is allerm minst evident. Onder de noemer ‘kwalitatief onderzoek’ gaat immers een grote diversiteit schuil aan wetenschapstheoretische perspectieven en methoden. Bovendien zijn er heel wat vragen waar kwalitatieve onderzoekers geen antwoord op kunnen bieden. Wie wil weten hoeveel Belgen zich onveilig voelen is niet gebaat bij een kwalitatief onderzoek. Wie wil begrijpen waarom mensen zich onveilig voelen, wat ‘onveilig’ concreet betekent, in welke omstandigheden mensen die woorden gebruiken, hoe een veiligheidsbeleving ontstaat en verandert, lijkt ons wel gebaat bij het verzamelen van kwalitatieve onderzoeksdata. Echter, wie een kwalitatief onderzoek wil doen naar de veiligheidsbeleving van mensen, de meerwaarde van dergelijke perspectieven wil onderzoeken en methodologische keuzes wil maken, moet zich eerst theoretisch positioneren, en dat is precies wat we met deze bijdrage beogen.

Het debat over de kloof tussen objectieve en subjectieve onveiligheid speelt hierin een belangrijke rol. We spreken over een kloof tussen objectieve en subjectieve onveiligheid omwille van een resem specifieke vooronderstellingen die de voorbije decennia zijn gegroeid over hoe de veiligheidsbeleving van mensen moet worden begrepen. In deze bijdrage onderzoeken we die vooronderstellingen, en we gaan na waar de kloof precies voor staat. Vervolgens argumenteren we, met Carvalho & Lewis, Girling, Loader & Sparks, Rorty en Blumer, dat die veiligheidsbeleving niet zo maar kan worden begrepen in termen van ‘de feiten’, factoren, determinanten, individuele of psychologische kenmerken, maar evenmin in termen van ‘andere percepties’, m.n., percepties van de levenskwaliteit in de eigen leefomgeving of ‘de ruimere samenleving’. We gaan na hoe deze auteurs de beleving van onveiligheid begrijpbaar maken, en besluiten met enkele methodologische suggesties over de verdere exploratie ervan vanuit een kwalitatief onderzoeksperspectief.

2. DE KLOOF TUSSEN OBJECTIEVE EN SUBJECTIEVE ONVEILIGHEID

In zijn boek *Inventing Fear of Crime* situeert Murray Lee (2007) de aanvang van het debat over onveiligheidsgevoelens in de jaren 1960 in de Verenigde Staten. Onveiligheidsgevoelens groeien uit tot een volwaardig en autonoom te onderzoeken en te bestrijden fenomeen door een samenspel van maatschappelijke ontwikkelingen: het ontstaan van

nieuwe methoden voor grootschalige statistische dataverzameling en – analyse, een toegenomen politieke aandacht voor de opinies en attitudes van burgers, en een klimaat van maatschappelijke onrust.

Naar aanleiding van een aantal nationale opiniepeilingen (o.a. de Gallup Poll en de Harris Poll) wordt duidelijk dat ‘criminaliteit’ een belangrijke bezorgdheid is voor de Amerikaanse bevolking. Onder de toenmalige president Johnson krijgt in 1965 een panel van experts, *The President’s Commission on Law Enforcement and Administration of Justice*, als opdracht om de ‘criminaliteit’ en de bestrijding ervan in kaart te brengen. Voor de commissie zijn de percepties, de noden en de behoeften van de bevolking een belangrijke leidraad om de impact te begrijpen van criminaliteit op de samenleving en om een gepast antwoord hierop te formuleren:

“What America does about crime depends ultimately upon how Americans see crime. The government of a free society can act only in response to the desires of the governed. (...) The Nation’s overall effort against crime will be only as intense as the public demands that it be. The lines along which the Nation takes specific action against crime will be those that the public believes to be the necessary ones.” (The President’s Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, 1967: 49).

De commissie lanceert de eerste nationale slachtofferenquête, de NORC¹-survey, die vooreerst bedoeld is als aanvulling op de officiële politiecijfers en aldus de *dark number* problematiek moet helpen verduidelijken. In de enquête wordt ook voor het eerst gepeild naar de houding van mensen ten aanzien van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding. Zo wordt voor het eerst gebruik gemaakt van de nu notoire vraag: *‘How safe do you feel walking alone in your neighbourhood after dark?’*. In haar eindrapport maakt de commissie gewag van enkele opmerkelijke bevindingen: het onveiligheidsgevoel van de burger blijkt niet altijd in overeenstemming te zijn met de risico’s gemeten aan de hand van officiële criminaliteitsgraden en/of de slachtoffer- en criminaliteitservaringen van de burger:

- *“Fear of crime is not always highest in the areas where official crime rates are highest or where rates of victimization on the survey findings are highest.” (Ibid: 50)*
- *“One of the most curious findings of the surveys was that fear of crime is less closely associated with having been a victim of crime than might be supposed.” (Ibid: 51)*

De bevindingen van de commissie vormen een politiek en wetenschappelijk probleem. Politici en beleidsmakers vatten onveiligheidsgevoelens op als een gevaar voor de stabiliteit en legitimiteit van de maatschappelijke orde:

“(…) The tendency of many people to think of crime in terms of increasing moral deterioration is an indication that they are losing their faith in their society. And so the costs of the fear of crime to the social order may ultimately be even greater than its psychological costs to individuals.” (Ibid:52)

Met het oog op het behoud van de maatschappelijke veiligheid en de legitimiteit van de overheid, moeten criminaliteitsstatistieken en slachtofferenquêtes die overheid voortaan

---

¹ National Opinion Research Center van de University of Chicago.

in staat stellen om het onveiligheidsgevoel beter te begrijpen en controleerbaar te maken (Vanderveen, 2006: 203).

Vanuit wetenschappelijke hoek worden de bevindingen van de commissie bevestigd door criminologen, (o.a. door Fürstenberg, 1971), en al snel geduid als de '*fear of crime paradox*': mensen met een klein risico op slachtofferschap voelen zich zeer onveilig (vb. vrouwen en ouderen), en mensen met een hoog risico op slachtofferschap voelen zich veilig (vb. mannen en jongeren). Met de '*fear of crime paradox*' krijgt het debat dan ook een bijkomende dimensie: maakt de burger wel een correcte inschatting van de criminaliteit en de kans op slachtofferschap? Vanuit de '*fear of crime*' paradox is het veiligheidsbeleid gaandeweg een onderscheid beginnen maken tussen *objectieve en subjectieve vormen van onveiligheid*. Dit onderscheid heeft aanleiding gegeven tot drie debatten (die overigens nog steeds gevoerd worden).

De irrationele of verkeerd geïnformeerde burger

In het eerste debat wordt de paradox opgevat als het resultaat van een foutieve interpretatie van de burger die resulteert in een overdrijving (of onderschatting) van het objectief veiligheidsrisico. Traditioneel worden hier de media met de vinger gewezen (Sparks, 1997). De veronderstelling in dit debat is dat experts in onderzoek en beleid een objectief ijkpunt kunnen vaststellen op basis waarvan een oordeel kan geveld worden over de juistheid van de onveiligheidsgevoelens van burgers. Binnen dit model kunnen we beleidsmatig twee reacties optekenen. In een eerste reactie – ook terug te vinden bij Louis Tobback – worden burgers niet in staat geacht om een objectieve inschatting te maken van feiten. Het onveiligheidsgevoel wordt gezien als irrationeel, willekeurig, onbetrouwbaar en oncontroleerbaar. Dit impliceert dat beleid zich niet mag inlaten met die gevoelens van onveiligheid bij het ontwikkelen van een veiligheidsbeleid, maar zich moet richten op de objectieve onveiligheid, m.n. het terugdringen van (de gevolgen van) criminaliteit door het verbeteren van de werking van justitie en de effectieve aanpak van de objectief meetbare en geregistreerde criminaliteit. In een tweede reactie – ondermeer terug te vinden bij Frank Beke – vertrekt men ook vanuit de premisse dat de opvattingen van de burgers niet overeenstemmen met de werkelijkheid, maar gelooft men wel dat die opvattingen corrigeerbaar zijn. Burgers moeten goed of juist geïnformeerd worden. Politici en wetenschappers hebben dan ook de taak om de burger te informeren over de 'echte' risico's zodat burgers een 'juister' onveiligheidsgevoel aannemen, m.n. een gevoel dat overeenstemt met de werkelijkheid.

De overheid heeft te weinig informatie of is verkeerd geïnformeerd

In het tweede debat wordt de situatie omgedraaid: niet de subjectieve maar de objectieve onveiligheid wordt op de korrel genomen. De kritiek kwam vooreerst uit de hoek van het feminisme en het links-realisme, die aanklagen dat experts het reële slachtofferschap van burgers onderschatten. Bij het berekenen van het 'rationeel onveiligheidsgevoel' gebruiken experts immers gegevens (meestal criminaliteitsstatistieken) die onderhevig zijn aan een aantal fouten (vertekening door aangiftebereidheid, registratiefouten, dark number) en is er weinig of geen aandacht voor incidenten, ergernissen en conflicten waarmee bepaalde sociale groepen dagelijks worden geconfronteerd (Pain, 1997; Stanko, 1995; Young, 1987). Een belangrijke verdienste van deze feministische en links-realistische critici is dat ze de expertgebaseerde inschatting van onveiligheidsgevoelens in vraag stellen en de dagelijkse ervaringen van burgers opnemen in de analyse. Maar toch lijken deze kritische visies nog

te geloven in een objectief gemeten risico dat als ijkpunt kan fungeren bij het evalueren van onveiligheidsgevoelens, zij het dat dit ijkpunt moet verbeterd worden. Net als in het eerste debat wordt een eenduidig verband verondersteld tussen onveiligheidsgevoelens en criminaliteit of andere 'deviante' gedragingen, m.n. onveiligheidsgevoelens zijn maar begrijpbaar wanneer ze overeenstemmen met die 'feiten' (Lupton & Tulloch, 1999: 509-510).

De ont koppeling van onveiligheidsgevoelens en criminaliteit

Het derde debat distantieert zich van een discussie over de rationaliteit van onveiligheidsgevoelens en verlaat de idee dat onveiligheidsgevoelens louter moeten begrepen worden als een reactie op criminele feiten. Wetenschappers onthullen talloze andere factoren die op directe of indirecte wijze onveiligheidsgevoelens beïnvloeden. In de klassieke overzichtslijstjes van oorzaken van onveiligheidsgevoelens wordt meestal een opdeling gemaakt tussen vier verklaringsmodellen². In het eerste model, 'kwetsbaarheid', wordt verondersteld dat bepaalde bevolkingsgroepen, fysiek (vb. vrouwen of ouderen) en/of sociaal (vb. werklozen of etnische minderheden), minder weerbaar zijn en dus meer vatbaar voor onveiligheidsgevoelens. In het tweede verklaringsmodel, 'slachtofferschap', worden onveiligheidsgevoelens bestudeerd in functie van directe en indirecte ervaringen met slachtofferschap (vb. vrienden en familie, maar ook mediaberichtgeving). In het derde model worden de gevolgen bestudeerd van de fysieke en/of sociale organisatie van de (woon)omgeving op gevoelens van onveiligheid. Het is echter voornamelijk in het vierde, meest recente, verklaringsmodel dat de autonomisering van onveiligheidsgevoelens en de breuk met objectieve criminaliteitsfeiten prominent wordt.

In dit vierde model wordt, naast de traditionele oorzaken, ook aandacht besteed aan macrosociologische transformatieprocessen die ondermeer gevat worden onder de noemer 'laatmoderniteit'³. Diverse criminologen hebben de impact bestudeerd van de laatmoderniteit op ontwikkelingen in het veiligheidsdomein en onveiligheidsgevoelens bij burgers (zie o.a. Garland, 2001; Young, 1999). De veronderstelling is dat onveiligheidsgevoelens het product zijn van macroprocessen zoals globalisering en individualisering. Die macroprocessen tasten het maatschappelijk weefsel aan en komen tot uiting in een bezorgdheid over de veiligheid van de eigen leefomgeving (Girling, Loader, & Sparks, 2000; Hope & Sparks, 2000) of ze leiden tot ambigue gevoelens van onzekerheid over de eigen identiteit die onbewust worden geprojecteerd op onveiligheid (Hollway & Jefferson, 1997).

Concreet wordt de impact van de laatmoderniteit geoperationaliseerd door een onderscheid te maken tussen onveiligheidsgevoelens in 'enge' en 'brede' zin (Pleysier, 2009). De 'enge' vorm verwijst naar de traditionele conceptualisering van onveiligheidsgevoelens als een reactie op tijdelijke stimuli die situationeel en tijdsgebonden zijn (crimineel slachtofferschap) en het gebrek aan middelen om met deze ervaringen om te gaan (kwetsbaarheid en sociale en fysieke desorganisatie). Onveiligheidsgevoelens in 'brede' zin, verwijzen daarentegen naar een vrij stabiele geneigdheid of algemene aanleg van het individu om zich onveilig te voelen en zijn een gevolg van de manier waarop het individu de samenleving beleeft en zijn plaats in die samenleving percipieert (Gabriel & Greve, 2003; Jackson, 2004). Concreet wordt dit empirisch getest aan de hand van latente sociaal-psychologische concepten zoals politieke machteloosheid, anomie, vervreemding, interpersoonlijke wantrouwen, intolerantie, pessimistische toekomstvisie, gebrek aan

² Voor een meer uitgebreide bespreking verwijzen we naar Hale (1996), Ditton & Farrall (2000), Vanderveen (2006) en Pleysier (2009).

³ Voor een uitgebreide bespreking zie Pleysier, 2009; zie ook Van den Herrewegen, 2010.

controle over het eigen leven, sociale ontevredenheid, en zo meer (Pleysier, 2009). Onder invloed van deze wetenschappelijke verklaringsmodellen, in het bijzonder in het meest recente model, groeiden onveiligheidsgevoelens uit tot een autonoom te onderzoeken fenomeen, waarbij geen rechtsreeks verband meer wordt verondersteld met objectieve 'criminele' factoren.

Kortom, in het derde debat gaan onderzoek en beleid de oorzaken van onveiligheidsgevoelens uitbreiden naar allerlei sociale, culturele, economische en politieke factoren. Zodoende zijn onderzoek en beleid opnieuw gericht op het detecteren en controleren van factoren die aanleiding geven tot onveiligheidsgevoelens bij burgers. Wie die factoren aanpakt, zal de percepties van burgers veranderen.

De drie debatten veronderstellen dat er een eenduidig verband bestaat tussen feiten en percepties: een veiligheidsbeleving moet verantwoording afleggen aan hoe de wereld écht is en het zijn de feiten die percepties begrijpbaar maken. Echter, wie vanuit die veronderstelling een onderscheid maakt tussen feiten enerzijds, en de wijze waarop mensen die feiten percipiëren anderzijds, gaat er vanuit dat de betekenissen die feiten oproepen op de een of andere manier in die feiten zelf besloten ligt. Dit is een erg belangrijke vooronderstelling over het ontstaan van veiligheidspercepties die we van naderbij zullen onderzoeken aan de hand van de resultaten van twee kwalitatieve gevalstudies. Die gevalstudies zijn belangrijk, net omdat ze de traditionele verklaringsmodellen op een aantal belangrijke punten uitdagen en verduidelijken dat er geen eenduidige relatie bestaat tussen feiten en percepties.

3. DE COMPLEXE RELATIE TUSSEN FEITEN EN PERCEPTIES

Voorbeeld 1: Afro-Amerikaanse vrouwen in stedelijke buurten

In een kwalitatief onderzoek naar alternatieve reacties op criminaliteit en overlast bij 69 bewoners van stedelijke buurten in en rond Chicago stellen Carvalho & Lewis (2003) vast dat de grote meerderheid van die bewoners zich veilig voelt, ondanks het feit dat ze in buurten wonen met hoge criminaliteitscijfers, illegale activiteiten en overlast. Bovendien behoren de meerderheid van de respondenten tot groepen waar onderzoekers traditioneel een hoog onveiligheidsgevoel aan toeschrijven, m.n. vrouwen van Afro-Amerikaanse achtergrond die leven van een uitkering. Op basis van het eerste verklaringsmodel (*supra*) zouden deze vrouwen zich onveilig moeten voelen omdat ze sociaal en fysiek meer kwetsbaar zijn. De resultaten uit de studie van Carvalho & Lewis tonen echter een ander beeld. De meerderheid van de respondenten (52 of 70%) voelt zich altijd veilig: ze spreken niet op een alarmerende manier over lokale criminaliteit en overlast, en reageren ironisch, lachend of verrast op de vraag in welke mate ze zich onveilig voelen. Slechts 9 respondenten (13%) voelen zich wel onveilig en spreken met angst en ontzetting over criminaliteit en overlast. Een minderheid van 12% respondenten (8) vertoont een uitgesproken irritatie, woede en onvrede t.a.v. de criminaliteit en overlast. Onveiligheidsgevoelens lijken dus niet de dominante reactie te zijn. Bovendien is dit gevoel niet af te bakenen naar fysieke en/of socio-economische kenmerken: in de vrij homogene groep van Afro-Amerikaanse vrouwen met een laag inkomen zijn zowel onveilige als veilige en geïrriteerde reacties op te tekenen.

In de studie werd ook het tweede en derde verklaringsmodel getest door rekening te houden met criminaliteit en overlast in de woonomgeving van de respondent. De bevindingen sluiten echter niet aan bij de veronderstellingen van de modellen. De diverse reacties verlopen immers onafhankelijk van de criminaliteit en overlast in de buurt

aangezien de meerderheid van de bewoners van gewelddadige buurten en buurten met illegale activiteiten zich niet onveilig voelt: amper een vijfde van deze inwoners (7/38) voelt zich onveilig. In buurten met overlastproblemen (in totaal 10 bewoners) is er bovendien niemand die zich onveilig voelt. De overige twee respondenten met onveiligheidsgevoelens wonen in rustige buurten (in totaal 21 bewoners). De auteurs besluiten dat onveiligheidsgevoelens niet rechtstreeks verbonden zijn met overlast en criminaliteit (cfr. Broken Windows these), en evenmin moeten opgevat worden als een onrechtstreeks gevolg van een verzwakte sociale orde en een afname van de informele sociale controle (cfr. de sociale desorganisatietheorie).

Carvalho & Lewis (2003) stellen vast dat respondenten die zich veilig voelen het bestaan en het gevaar van de problemen in hun buurt niet ontkennen. Deze problemen zijn echter deel gaan uitmaken van hun dagelijkse routine en domineren hun leven niet. De aanwezigheid van criminaliteit en overlast introduceert niet meer onzekerheid dan andere problemen in het leven, zoals werkloosheid, het verlies van een partner, de schoolprestaties van een kind, ... De dagelijkse confrontatie met overlast en criminaliteit zorgt niet alleen voor gewenning, maar maakt deze fenomenen ook voorspelbaar en minder bedreigend in de ogen van de respondenten. Dit betekent niet dat ze zich zorgeloos bewegen in buurten met veel overlast en geweld. Integendeel, ook respondenten die zich veilig voelen nemen voorzorgsmaatregelen. Echter, de strategieën die ze ontwikkelen om zich veilig te voelen worden door hen ervaren als doelgerichte en efficiënte manieren om met de problemen en bedreigingen in de buurt om te gaan.

De respondenten die zich onveilig voelen, daarentegen, beleven criminaliteit en overlastsituaties als zeer onvoorspelbaar. Bijgevolg wordt de confrontatie met geweld en overlast ervaren als een ernstige inbreuk op het dagelijkse leven en veroorzaakt dit meer onzekerheid dan om het even welk ander probleem in hun leven. De strategieën die zij ontwikkelen leiden duidelijk niet tot een veilig gevoel. Carvalho & Lewis (2003) menen dat de verhoogde waakzaamheid bij respondenten die zich onveilig voelen gericht is op het reduceren van hun persoonlijke angst maar niet bijdraagt tot een verhoogd veilig gevoel. De auteurs besluiten dat *"...not only the uncertainties of a situation (its extraordinary and random nature), but also the uncertainties of how to address it properly can contribute to fear"* (Carvalho & Lewis: 807).

Voorbeeld 2: Welvarende inwoners van een idyllisch Engels dorpje

Ook in het volgende voorbeeld vinden de onderzoekers geen eenduidig verband tussen 'de feiten' en de percepties van mensen, zij het in een heel andere context. De respondenten uit het onderzoek van Girling, Loader & Sparks (2000) wonen in het welvarende dorpje Prestbury in Midden-Engeland. Volgens de klassieke theoretische verklaringsmodellen zouden deze inwoners zich veilig moeten voelen. De meerderheid heeft een hoge socio-economische status, er is geen sprake van economische uitsluiting en sociale isolatie, criminaliteit is er nauwelijks, en de inwoners omschrijven het dorp als aantrekkelijk, pittoresk, goed onderhouden, mooi en schilderachtig. De inwoners zijn tevreden over de faciliteiten in het dorp, en ze prijzen het lokale verenigingsleven en de amicale verhoudingen tussen de inwoners.

Niettemin lijkt ook Prestbury gebukt te gaan onder een aantal problemen die zorgen voor onrust en onveiligheid. De twee belangrijkste problemen waar mensen naar verwijzen zijn rondtrekkende inbrekers, en overlast en druggebruik bij hangjongeren. De inbrekers worden omschreven als gelegenheidsdieven of professionele dieven die niet afkomstig zijn van het dorp noch van nabijgelegen dorpen en steden en die, aangetrokken door de

rijkdom in het dorp, hun kans wagen. De hangjongeren, daarentegen, zijn afkomstig uit het dorp zelf en veroorzaken onrust en ergernis bij de bewoners. In het dorp circuleren talloze verhalen waarin deze jongeren verantwoordelijk worden gesteld voor zwerfvuil, vandalisme, en het hinderen en naroeven van voorbijgangers. Tevens worden deze jongeren in verband gebracht met druggebruik en zijn er geruchten dat hierdoor het dorp regelmatig wordt bezocht door drugdealers (wat overigens door de jongeren zelf wordt ontkend).

Naar aanleiding van deze verhalen en geruchten, besluiten de lokale politici van het dorp (Parish Council) het advies in te roepen van de politionele autoriteiten om zich te informeren over het drugsprobleem in het dorp en na te gaan welke acties er mogelijk ondernomen kunnen worden. In een vergadering (geobserveerd door de onderzoekers) communiceren de politiediensten dat Prestbury niet kampt met een uitgesproken drugsprobleem. De lokale politici begrijpen dat de politie het probleem relativeert omdat de drugsgerelateerde problemen elders wellicht veel ernstiger zijn dan in Prestbury en dat een verhoogde politie-inzet bijgevolg niet te verantwoorden is, maar het politiediscours overtuigt hen niet. Heel wat lokale politici lijken de verhalen en bekommernissen van de inwoners te delen over wat de aanwezigheid van drugs doet met de leefbaarheid en het typisch karakter van het dorp.

In hun onderzoek tonen de auteurs meermaals aan dat het beeld van een ‘veilige haven’ en het verlangen naar een toevluchtsoord heel sterk meespeelt in de interpretatie van problemen. Volgens Loader, Girling & Sparks (2000) verklaart deze schrik voor de teloorgang van het dorp tevens waarom de hangjongeren veel meer ergernis en woede opwekken dan de inbraken. Inbraak mag dan een wel een ernstige overtreding vormen op de persoonlijke eigendom en privacy die voor wat heel wat schade, ongemak en onrust kan zorgen, toch wordt het probleem gepercipieerd als een enigszins aanvaardbaar en controleerbaar risico aangezien men zich hier tegen kan verzekeren en voorzorgsmaatregelen kan treffen (inbraakalarm, extra sluitingswerk).

De problematiek van de hangjongeren, daarentegen, is allesbehalve geruststellend. De sociaal en economisch kapitaalkrachtige bewoners zouden heel gemakkelijk een aantal beschermingsmaatregelen kunnen nemen (plaatsen van camera’s, gesloten luiken, hekkens), maar dit zou een inbreuk betekenen op de eigenheid van het dorp. Bovendien zijn deze jongeren geen buitenstaanders, maar maken ze deel uit van het dorp en kunnen ze niet zomaar genegeerd of uitgesloten worden. Ondanks het feit dat ze deel uitmaken van het dorp, ervaren de bewoners het gedrag van de jongeren als heel bevreemdend en onbegrijpelijk. In tegenstelling tot de inbrekers, die af en toe het dorp binnendringen maar hierdoor de grens met de buitenwereld bevestigen, zorgt het tegendraads gedrag van de hangjongeren voor vervagende grenzen. De bewoners verwijten de hangjongeren dat ze de chaotische buitenwereld in het dorp introduceren en hierdoor de sociale en economische categorisering in gevaar brengen. Kortom, het tegendraads gedrag van de probleemjongeren brengt ernstige schade toe aan het idyllische dorpsbeeld en wekt bijgevolg meer ergernis, woede en onrust op dan de inbraken.

4. DE KLOOF ANDERS BEKEKEN

De studies van Carvalho & Lewis en Girling, Loader & Sparks suggereren dat menselijk gedrag niet zo maar kan begrepen worden in termen van factoren of determinanten en ze problematiseren het uitgangspunt dat de ‘feiten’ onze percepties bepalen. Linguïsten en filosofen hebben die laatste veronderstelling de “overeenstemming met de werkelijkheid” – theorie genoemd: er is een feitelijke wereld en die wereld dicteert wat mensen

denken, zeggen en voelen. Volgens deze theorie moet de aanwezigheid van criminele feiten aanleiding geven tot onveiligheidsgevoelens en omgekeerd: de afwezigheid ervan moet ofwel verklaard worden in termen van andere maatschappelijke ontwikkelingen of moet worden afgedaan als een subjectieve of irrationele opvatting. De veronderstelling dat onze opvattingen in overeenstemming moeten zijn met de feiten lijkt evident. Het alternatief lijkt immers ondenkbaar. Hoe kunnen criminologen nog met autoriteit spreken over (on)veiligheid als de werkelijkheid niet langer geldt als objectief ijkpunt waartegen opvattingen en opinies kunnen worden afgewogen? We zullen zo meteen argumenteren dat de “overeenstemming met de werkelijkheid” – theorie gebaseerd is op een problematische veronderstelling over causaliteit en over de rol van het mentale in de fysieke wereld. Ondermeer Richard Rorty heeft hierover belangrijke standpunten ingenomen.

Als A dan B?

Een lange traditie van (taal)filosofen, microsociologen en etnografen hebben doorheen de meest diverse studies aangetoond dat er geen mechanische relatie (een ‘als A dan B’ causaliteit) bestaat tussen omgeving, ‘de feiten’, en de percepties of meningen van mensen (o.m. Blumer, 1969; Garfinkel, 1967; Goffman, 1959; Mead, 1934; Sellars, 1997)⁴. Deze vaststelling is erg belangrijk en vormt één van de pijlers van modern kwalitatief onderzoek. Lippens (2009: 4-9) suggereert dat vele (maar zeker niet alle) wetenschappers zich reeds na 1950 bewust werden van het feit dat een mechanische causaliteit een weinig zinvolle manier is om over het ontstaan van crimineel gedrag te praten. Dergelijke causaliteit gaat uit van een mechanische link tussen, bijvoorbeeld, armoede en criminaliteit (‘wie arm is pleegt criminele feiten’). Andere opvattingen van dezelfde orde zijn: ‘de media veroorzaakt onveiligheidsgevoelens’, ‘verloederde buurten leiden tot onveiligheidsgevoelens’ of ‘hangjongeren veroorzaken onveiligheidsgevoelens’. Wie dergelijke opvattingen in vraag stelt wordt wel eens beticht van de omgekeerde standpunten: de media, de buurt of hangjongeren houden geen verband met onveiligheidsgevoelens. Dit is niet zo. Echter, vele taalwetenschappers, microsociologen en etnografen suggereren dat menselijke fenomenen, opvattingen en processen op een heel andere manier ontstaan en evolueren. Mensen interpreteren de wereld rondom hen, ze reflecteren over die wereld en praten op een bepaalde manier over die wereld, en belangrijk: ze doen dit samen met de mensen waarmee ze die wereld delen.

Dit is precies wat Blumer (1969: 2-60) heeft willen vatten onder de noemer van het symbolisch interactionisme: mensen worden dagelijks geconfronteerd met situaties waarin ze moeten handelen. Die handelingen, wat mensen zeggen, doen en voelen, vloeien voort uit de evaluatie die zij maken van die situaties of hoe ze die situaties interpreteren. Wat mensen zeggen, voelen en doen kan bijgevolg niet begrepen worden in termen van ‘een factor’ of factoren, intern (vb. psychologische kenmerken) of extern (vb. ‘de buurt’) aan het individu, die dat individu aanzetten tot bepaald gedrag en dat gedrag verder sturen tot een vooraf bepaald einddoel (Blumer, 1969: 20). De opvattingen van mensen ontstaan doorheen een interpretatief interactieproces met andere mensen en met de wereld waarin ze leven. Kortom, Blumer maakt komaf met wetenschappelijke benaderingen die uitgaan van een rigide stimulus – respons model en stelt dat wie mensen wil begrijpen, in de eerste plaats dat interactief interpretatieproces moet bestuderen en leren begrijpen. Criminologen die willen begrijpen *wanneer* mensen zich onveilig voelen, *wat* ‘onveilig’

⁴ Voor een uitgebreide bespreking van causaliteit in sociale processen zie Van Calster (2005).

concreet betekent en in welke omstandigheden mensen die woorden gebruiken, moeten gebruik maken van onderzoeksdata die hen in staat stellen om de gebruiksvormen van het woord 'onveilig' bij diverse groepen en respondenten te doorgronden.

Wie bijvoorbeeld wil begrijpen welke rol de media speelt bij het ontstaan van onveiligheidsgevoelens moet onderzoeken wat mediagebruikers met die media doen, wat die informatie concreet betekent voor de respondenten, en onder welke omstandigheden het woord 'onveilig' gemobiliseerd wordt. Diezelfde opmerkingen gelden voor criminologen die willen begrijpen waarom criminaliteit, verloederings of hangjongeren belangrijk kunnen zijn voor het ontstaan van onveiligheidsgevoelens. Het werk van ondermeer Blumer brengt opnieuw de vragen naar de voorgrond die we eerder opwierpen: zijn feiten dan helemaal niet belangrijk? Kunnen we nog met elkaar in debat gaan over de 'juistheid' van onze opvattingen? Moeten politiediensten of een veiligheidsbeleid eenvoudigweg de opvattingen van mensen (hun beleving van onveiligheid) volgen ook als uit de feiten (criminaliteit), of het gebrek eraan blijkt dat die opvattingen niet gerechtvaardigd zijn?

Richard Rorty over God en de 'objectieve werkelijkheid'

Het symbolisch interactionisme van Blumer suggereert dat mensen met elkaar praten over de wereld die ze delen. Maar welke plaats heeft die wereld precies in dat spreken? De onderzoeksbevindingen van Carvalho & Lewis en Girling, Loader & Sparks suggereren dat mensen niet gedwongen worden om op een bepaalde manier over die wereld te spreken. Criminaliteit, hanggedrag en verloederde buurten leiden niet zo maar tot onveiligheidsgevoelens.

De idee dat onze opvattingen in overeenstemming moeten zijn met de objectieve werkelijkheid zit volgens Rorty (1979, 1991, 1998, 1999, 2007) vervat in de overeenstemming-met-de-werkelijkheid – theorie. Rorty argumenteert dat die theorie sterke gelijkenissen vertoont met het Verlichtingsdebat uit de 18-19de eeuw. Dat debat was een confrontatie tussen groepen in de samenleving die ervan uitgingen dat onze ethiek, onze morele opvattingen, ontleend waren aan, en in overeenstemming moesten zijn met God, m.n., een autoriteit die buiten (boven) het menselijk handelen stond. De protagonisten van de Verlichting verwierpen dit uitgangspunt en stelden dat moraliteit en ethiek sociale praktijken zijn: ze ontstaan doorheen menselijke interacties. Mensen bepalen wat criminaliteit is en wat niet. Oordelen over 'goed' en 'kwaad' kunnen met andere woorden begrepen worden zonder dat we die in overeenstemming moeten brengen met een goddelijke wil.

Rorty suggereert dat in de huidige debatten waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen de objectieve realiteit en subjectieve opvattingen of percepties, gelijkaardige standpunten worden ingenomen. De mensen die destijds meenden onze normen en waarden in overeenstemming te moeten brengen met God, hebben vandaag plaatsgemaakt voor zogenaamde 'realisten', die ervan uitgaan dat onze opvattingen in overeenstemming moeten zijn met de objectieve werkelijkheid. Die objectieve werkelijkheid bestaat los van het menselijk handelen en dicteert onze opvattingen over de wereld. Rorty's controversiële, en op het eerste zicht erg provocatieve idee is dat er geen 'objectieve' werkelijkheid bestaat los van menselijke handelingen en opvattingen: we kunnen perfect over de wereld spreken, die wereld onderzoekbaar maken, zonder onze opvattingen in overeenstemming te moeten brengen met de objectieve werkelijkheid.

Woorden, zinnen en discours als instrumenten

Rorty is geen relativist ('al onze opvattingen zijn gelijkwaardig') en evenmin een scepticus ('we kunnen niets met zekerheid weten'). Hij suggereert dat mensen onvermijdelijk verbonden zijn met de wereld waarin ze leven doorheen zintuiglijke waarnemingen, en die verbondenheid is causaal: de leefwereld van mensen kan opvattingen en overtuigingen veroorzaken. Zo kunnen mensen zich onveilig voelen wanneer ze getuige zijn van een overval of wanneer ze door een verloederde buurt lopen. Maar wat mensen waarnemen dicteert niet hoe ze over die wereld moeten denken of spreken. Getuige zijn van een overval of door een verloederde buurt lopen kan net zo goed niet tot onveiligheidsgevoelens leiden.

We zijn causaal verbonden met de wereld, maar die wereld reikt ons geen voorgedrukte betekenissen aan. Ze kan overtuigingen opwekken, maar enkel wanneer mensen over een taal beschikken (cf. Davidson, 2001). Immers, een taal is een instrument dat ons is aangeleerd en dat ons in staat stelt om over de wereld te praten, na te denken, overtuigingen te ontwikkelen en onszelf begrijpbaar te maken voor anderen. Dit talig repertorium, de woorden, zinnen en discoursen die wij gebruiken (zoals 'onveilig', 'ik voel mij onveilig' of het wetenschappelijk discours over onveiligheidsgevoelens), is een geheel van gereedschappen dat ons in staat stelt om met de wereld om te gaan, andere mensen te begrijpen, onszelf begrijpelijk te maken en onze acties te coördineren met die van andere mensen. We gebruiken die linguïstische gereedschappen niet om de 'objectieve werkelijkheid' te beschrijven of weer te geven, maar om doelen na te streven. Kortom, Rorty vervangt de vraag 'beschrijf ik de werkelijkheid zoals die écht is of zijn mijn bevindingen subjectief?', door de vraag: 'zijn mijn opvattingen en bevindingen zinvol in het licht van de doelen die ik mij stel?'

De vraag of fenomenen nu objectief dan wel subjectief zijn wordt hiermee volstrekt zinloos. Immers, wanneer mensen over de wereld spreken beschrijven ze niet hoe die wereld écht is, die wereld wordt meteen en onvermijdelijk gevat in termen van menselijke opvattingen en overtuigingen. Het heeft bijgevolg geen zin om een onderscheid te maken tussen de wereld zoals die echt is en onze manieren om over die wereld te praten. Mensen beschrijven hun wereld en interpreteren de beschrijving van anderen (Ramberg, 2000: 361; Rorty, 2000: 373).

Rorty (2000; 2007) argumenteert dan ook, met Davidson (2001a, 2001b; Buekens, 2005: 197, 207) dat we ons niet langer moeten bezighouden met de vraag of we de werkelijkheid kunnen kennen, of onze discoursen wel echt over de werkelijkheid gaan: we moeten er van uitgaan dat betekenis gesitueerd is en ontstaat in een door mensen gedeelde wereld. We hebben woorden, zinnen, discoursen ontwikkeld om objecten en gebeurtenissen in de wereld te duiden, en de bruikbaarheid ervan wordt afgemeten aan de mate waarin ze ons in staat stellen een overeengekomen doel te bereiken. Doorheen onze interacties met anderen, en de wereld die we met hen delen, kunnen steeds nieuwe beschrijvingen en discoursen ontstaan of kunnen andere worden verlaten.

Rorty's perspectief heeft drie belangrijke gevolgen:

- (i) Mensen beschrijven situaties als onveilig: we hebben het woord 'onveilig' in onze taal opgenomen en we hebben geleerd dat woord te gebruiken doorheen onze interacties met anderen omdat het bepaalde belangen en noden dient. In het licht van die noden en belangen zijn wij het zinvol gaan vinden om bepaalde situaties in de wereld te gaan duiden met het woord onveilig. Het zijn precies die gebruiksvormen, de vooronderstellingen die ermee gepaard gaan, en de betekenissen die ze oproepen in de

interacties tussen mensen die het voorwerp moeten zijn van onderzoek. Zo zagen we in de studie van Carvalho & Lewis dat hoewel de meeste Afro-Amerikaanse vrouwen zich bewust zijn van de overlast en criminaliteit in hun buurten, niet alle vrouwen dit gaan verbinden met onveiligheidsgevoelens. De dagelijkse confrontatie met overlast en criminaliteit leidt tot gewenning, en maakt deze fenomenen voorspelbaar en minder bedreigend. De respondenten hebben strategieën ontwikkeld om zich veilig te voelen, en die strategieën worden door hen ervaren als doelgerichte en efficiënte manieren om met de problemen en bedreigingen in de buurt om te gaan.

- (ii) De vraag of een situatie 'objectief' onveilig is, kan niet langer beoordeeld worden in termen van 'wat in overeenstemming is met de werkelijkheid'. We moeten die notie van objectiviteit vervangen door *intersubjectiviteit*, m.n. datgene waarover we het eens kunnen worden, en dit zijn de doelen die we nastreven en zinvolle manieren om die doelen te verwezenlijken. Zo zagen we in de studie van Loader, Girling & Sparks dat de inwoners van Prestbury hangjongeren omschreven als een veiligheidsprobleem dat meer ergernis en onrust oproept dan de inbraken, en net omdat ze die situatie inschatten als een veiligheidsprobleem, verwachtten ze dat een politieel optreden een oplossing kan zijn voor dit probleem. De politiediensten evalueerden de situatie echter op een heel andere manier: zij communiceerden dat Prestbury niet kampt met een uitgesproken drugsprobleem en dat er bijgevolg geen bijkomende maatregelen zullen volgen. We zien hier hoe twee groepen een uiteenlopende evaluatie maken van diezelfde situatie, van wat 'onveilig' is, en hoe dit leidt tot heel andere opvattingen over wat 'juist' handelen is.
- (iii) Het punt hier is niet dat de politiediensten de werkelijkheid beter gevat hebben dan de dorpsbewoners. Beide groepen hebben eenvoudigweg een andere consensus bereikt over de betekenis van een 'onveilige' situatie. Achter de term 'onveilig' gaan voor beide groepen andere vooronderstellingen en opvattingen schuil. De politiediensten ontwikkelen een veiligheidsdiscours ondermeer in het licht van de vaststellingen van de wijkagent in Prestbury en besluiten op basis hiervan dat de jongeren in Prestbury geen onveiligheidsprobleem vormen. De inwoners ervaren bepaalde jongeren wel als een veiligheidsprobleem: in het dorp worden doorheen dagelijkse interacties vele verhalen en roddels uitgewisseld over druggebruik bij de lokale tieners. Het gedrag van die jongeren wordt als vreemd en onbegrijpelijk ervaren, het tast het beeld aan dat de inwoners hebben ontwikkeld van Prestbury als 'veilige haven'. De lokale politici van Prestbury worden dus geconfronteerd met tegenstrijdige opvattingen over wat onveilig is. Enerzijds hebben ze begrip voor de criteria, normen en regels die politiediensten hanteren bij het beoordelen van 'onveilige' situaties. Anderzijds lijken ze meer overtuigd van de opvattingen die vele inwoners van Prestbury daarover zijn gaan ontwikkelen.

Met andere woorden, de lokale politici zullen een consensus moeten bereiken over de voorwaarden waarop er over 'onveiligheid' in Prestbury kan gesproken worden. Indien ze overtuigd zijn dat de inschattingen die inwoners maken over 'onveiligheid' en hangjongeren zinvol zijn, dan zal het politiediscours als opiniërend en minder zinvol worden ervaren (vb. Girling, Loader & Sparks, 2000). Indien de politici ervan uitgaan dat inschattingen van onveilige situaties, en de aanpak ervan, wél gebaat zijn bij het volgen van de normen, regels en criteria die politiediensten hierover hebben ontwikkeld, dan zullen ze dat politiediscours ervaren als juist en objectief. De inwoners die dit discours niet volgen, en onveilige situaties gaan inschatten in functie van heel andere normen, criteria en

regels, worden dan subjectief of onbegrijpbaar. Politici zullen die opvattingen niet langer ernstig nemen of tal van initiatieven ontwikkelen om ze bij te stellen.

Kortom, we kunnen geen onderscheid maken tussen veiligheidsdiscoursen die overeenstemmen met hoe de wereld echt is, en dus objectief zijn, en discoursen die niet in overeenstemming zijn met de feiten, met hoe de wereld echt is, en dus subjectief zijn. Wie het onderscheid op die manier blijft maken, blijft ervan uitgaan dat er een feitelijk wereld is die onze opvattingen bepaalt en die als onafhankelijk scheidsrechter kan optreden bij het vellen van oordelen over wat juiste en foute opvattingen zijn⁵. Met Rorty valt er echter niets abstracts meer te zeggen over de 'objectieve realiteit', over wat 'juist', 'goed', of 'waar' is. Die begrippen worden immers afhankelijk van de doelen die we stellen. De bruikbaarheid van woorden, zinnen, discoursen wordt afgemeten aan de mate waarin ze ons in staat stellen een overeengekomen doel te bereiken, en doorheen dit proces gaan we criteria, normen en regels ontwikkelen om over die doelen te spreken en begrijpbaar te zijn voor anderen. Indien bepaalde groepen in de samenleving ervan overtuigd zijn dat het inschatten van veiligheidssituaties *evidence-based* moet zijn, dan zullen zij de discoursen die over (on)veiligheid in de samenleving worden ontwikkeld maar als juist en objectief ervaren als die discoursen de criteria volgen die deze groepen aan een *evidence-based* beleid gaan verbinden zijn. Die groepen zullen met onbegrip en afkeuring reageren op veiligheidsdiscoursen waarin deze criteria niet gevolgd worden (zie ook Lippens, 2002). Die afwijkende discoursen worden bijgevolg ervaren als subjectief, willekeurig, of irrationeel.

Kortom, er bestaan verschillende voorwaarden om over 'onveilige' situaties te spreken, er bestaan verschillende waarheidsaanspraken (cf. Gutwirth, 1993) over 'onveiligheid', en het is precies op dit punt, het begrijpbaar maken van het complexe veld aan criteria die 'onveiligheid' is, dat kwalitatieve onderzoekers een belangrijke bijdrage kunnen leveren.

5. CONCLUSIE

In deze bijdrage hebben we willen nagaan welke bijdrage kwalitatieve perspectieven kunnen leveren aan het debat over het ontstaan en begrijpbaar maken van de veiligheidsbeleving van mensen. Het debat over de kloof tussen objectieve en de subjectieve onveiligheid stond hierbij centraal, net omdat die kloof verwijst naar een aantal belangrijke vooronderstellingen over het ontstaan en begrijpbaar maken van die veiligheidsbeleving.

We hebben gezien hoe vanaf de jaren 1960 het besef groeit dat de geregistreerde criminaliteit maar een beperkt beeld geeft van hoe mensen onveiligheid beleven in een samenleving. De overheid tracht vervolgens die veiligheidsbeleving beter te begrijpen en in kaart te brengen. Een trend die de daaropvolgende decennia nog versterkt wordt door het voornemen om burgers ook meer rechtstreeks te betrekken bij het beleid en de concrete werking van instellingen. Zo zijn overheden de standpunten van mensen over 'onveiligheid' en criminaliteit ernstig gaan nemen vanuit de veronderstelling dat die opvattingen en percepties belangrijk zijn voor beleid, ofwel vanuit een democratische reflex en het gebruik van managementmodellen die bepalen dat we belanghebbenden

⁵ We kunnen het dan ook eens zijn met Jackson et. al. (2006: 18) dat een veiligheidsbeleving moet onderzocht worden als een doorleefde realiteit. Jackson & Gray (2010: 17) suggereren echter ook dat: *If we are interested in the fit between the emotion and the target of the emotion, then we need to interrogate what constitutes a 'poor fit'. Just because crime is bad does not mean that any response to the risk of crime is bad. Rather, the question is whether the level of feeling and action is appropriate. Does the level of emotion and action reflect an adequate 'tuning to the world'?* In navolging van Rorty is onduidelijk wat een 'adequate tuning to the world' zou moeten betekenen, waar het onderscheid tussen emotie en het object van emotie precies voor staat, en waarom en hoe de vraag 'whether the level of feeling and action is appropriate' moet worden gesteld of beantwoord.

zoals burgers moeten bevragen, ofwel vanuit de veronderstelling dat het ongemoeid laten van 'onveiligheidsgevoelens' leidt tot een aantasting van de politieke en maatschappelijke legitimiteit en stabiliteit.

Naarmate de debatten over de veiligheidsbeleving van mensen vorderen, ontstaat er op een bepaald moment een ontkoppeling tussen de onveiligheidsgevoelens van mensen en criminaliteit. Die gevoelens worden niet louter meer begrepen als een reactie op criminele feiten, maar worden de uitkomst van laatmoderne onzekerheid, een gebrek aan sociale cohesie, maatschappelijke kwetsbaarheid, emoties en vele andere factoren.

De studies van Carvalho & Lewis en Girling, Loader & Sparks suggereren dat de veiligheidsbeleving van mensen niet zo maar kan begrepen worden als de eenduidige uitkomst van buurtkenmerken, identiteit, een gebrek aan sociale cohesie en maatschappelijke veranderingen. Beide studies wijzen in de eerste plaats op het belang van de overtuigingen die mensen ontwikkelen over hun leefwereld (cfr. idyllisch dorpsbeeld), de manier waarop ze informatie verwerken, en de strategieën die ze ontwikkelen om die leefwereld begrijpbaar en beheersbaar te maken (cfr. routineuze beveiliging van de Afro-Amerikaanse vrouwen). De manier waarop mensen onveiligheid beleven, het ontstaan en begrijpbaar maken van hun veiligheidspercepties, kan met andere woorden niet gevat kan worden in termen van een eenduidig verband tussen feiten (de leefwereld of omgeving) en percepties, of op basis van modellen waarbij interne of externe factoren of determinanten het gedrag van mensen bepalen. Wie wil begrijpen wanneer en waarom mensen zich onveilig voelen, wat 'onveilig' concreet betekent, in welke omstandigheden mensen die woorden gebruiken, hoe een veiligheidsbeleving ontstaat en verandert, moet beschikken over onderzoeksdata die het mogelijk maken om de gebruiksvormen van het woord 'onveilig' bij diverse groepen en respondenten te doorgronden.

Kortom, de veiligheidsbeleving van mensen moet opgevat worden als een gesitueerd narratief interactieproces: mensen ontwikkelen overtuigingen over wat veilig en onveilig is doorheen alledaagse interacties en het uitwisselen van verhalen. Dergelijke processen kunnen niet zo maar onderzocht worden met vragen en stellingen in opiniepeilingen (zie ook Verfaillie, 2010). Wetenschappers hebben heel andere perspectieven ontwikkeld om net dit soort vragen en processen onderzoekbaar te maken. Wij denken concreet aan de etnomethodologie, de narratieve analyse en kritische discoursanalyse (zie ook Blommaert & Verfaillie, 2009: 313-316). *Etnomethodologen* zullen op zoek gaan naar de manier waarop groepen in een samenleving een gedeelde lokale sociale orde creëren, m.n., hoe ze hun alledaagse leven (gewoonten, gebruikelijke omgangsvormen, 'cultuur') vorm geven (Garfinkel, 1967; Rawls, 2002: 6). Voor de studie van een veiligheidsbeleving moet de etnomethodoloog, veelal op basis van etnografische methoden, leren begrijpen hoe die beleving van mensen vorm krijgt vanuit het standpunt van die mensen zelf, hoe mensen omgaan met bepaalde fenomenen, hoe ze hun wereld ervaren en begrijpen, en hoe ze die inzichten communiceren aan anderen. *Narratief onderzoek* stelt ons dan weer in staat om na te gaan waarom mensen zich onveilig voelen, welke overtuigingen aan de basis liggen van een veiligheidsbeleving, en hoe we de *transformatie* van een veiligheidsbeleving moeten begrijpen (zie ook Van Calster, 2005). Een narratieve analyse zal zich richten op de verhalen die mensen vertellen over hun leefwereld en bepaalde fenomenen in die wereld, hoe die verhalen opgebouwd zijn, en wat dergelijke verhalen de onderzoeker leren over de overtuigingen en veronderstellingen die mensen hanteren bij het begrijpbaar maken van de wereld. Een *kritische discoursanalyse* biedt analytische kaders en methoden aan om de verhalen van mensen over veilige of onveilige situaties, of de betekenis van zinnen en discourses zoals 'ik voel me onveilig', begrijpbaar te maken vanuit een sociaal-culturele en historische context (zie ook Blommaert, 2005). Een

particuliere conversatie, m.n. de verhalen die mensen op een bepaalde plaats en tijd ontwikkelen en communiceren over onveilige situaties, houdt immers steeds verwijzingen in naar conversaties en ervaringen die aan die particuliere conversatie voorafgaan (vb. mediadiscoursen die opgepikt werden door de respondent, slachtofferervaringen van de respondent, verhalen van andere mensen, etc.).

Voor beleidsmakers, politici en politiediensten betekent dit alles dat het traditionele onderscheid tussen objectieve en subjectieve onveiligheid mag worden verlaten. Indien ze het onderscheid op die manier blijven maken zeggen ze alleen maar dat ze een consensus hebben bereikt over de voorwaarden waaronder er over onveiligheid mag gepraat worden ('objectief'). Discoursen over onveiligheid die op heel andere criteria of vooronderstellingen gebaseerd zijn worden dan subjectief of onbegrijpelijk. De policing paradox, of de vaststelling dat dalende criminaliteitscijfers gepaard gaan met stijgende onveiligheidsgevoelens, verwijst naar de vaststelling dat beleidsmakers het eens zijn dat criminaliteitscijfers een zinvolle basis zijn om uitspraken te doen over de veiligheid in een samenleving, maar dat er in die samenleving mogelijk heel andere voorwaarden bestaan om over onveiligheid te spreken.

In deze bijdrage hebben we willen suggereren dat het weinig zinvol is om na te gaan welke groepen en discoursen de objectieve werkelijkheid het best hebben gevat. Daarmee hebben we niet gezegd dat alle opvattingen over onveiligheid gelijkwaardig zijn, wel integendeel: er zijn de voorbije decennia discoursen over onveiligheid gegroeid die veel meer groepen in de samenleving zullen overtuigen dan andere. Maar in een domein waarin verschillende waarheidsaanspraken circuleren rijst de vraag hoe beleidsmakers met die verschillen moeten omgaan en waarover verschillende groepen het eens kunnen worden. De voorbije decennia zijn beleidsmakers, politici en politiediensten steeds meer interesse gaan vertonen in de veiligheidsbeleving van mensen en hebben ze die bruikbaar willen maken voor het uitstippelen van een veiligheidsbeleid. Wanneer die actoren vaststellen dat burgers andere opvattingen lijken te hebben over onveiligheid, over een veiligheidsbeleid, dan moeten die opvattingen niet zo maar worden afgedaan als willekeurig, irrationeel, subjectief of onjuist. Indien beleidsmakers en politiediensten het zinvol vinden om de meningen van mensen bij een beleid te betrekken, moeten ze nagaan in functie van welke doelen die meningen zinvol zijn, en dienen ze gebruik te maken van methoden die hen in staat stellen die meningen begrijpbaar te maken. Dit betekent niet dat veiligheidsactoren de waarheidsaanspraken van burgers of andere belanghebbenden zo maar moeten overnemen. De uitdaging bestaat erin om samen met alle belanghebbenden te bepalen wat 'de feiten' zijn, en overeenstemming te bereiken over de criteria of de voorwaarden waarop er over onveilige situaties kan gesproken worden.

BIBLIOGRAFIE

- BLOMMAERT, J. (2005). *Discourse: A Critical Introduction* Cambridge: Cambridge University Press.
- BLOMMAERT, J., & VERFAILLIE, K. (2009). Discoursanalyse. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 312-337). Leuven: Acco.
- BLUMER, H. (1969). *Symbolic Interactionism*. Berkeley: University of California Press.
- BUEKENS, F. (2005). Donald Davidson. In M. DOORMAN & H. POTT (Eds.) *Filosofen van deze tijd* (pp. 195-208). Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- CARVALHO, I., & LEWIS, D. A. (2003). Beyond Community: Reactions to Crime and Disorder Among Inner-city Residents. *Criminology*, 41(3), 779-812.
- DAVIDSON, D. (2001a). *Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford: University Press.

- DAVIDSON, D. (2001b). *Subjective, Intersubjective, Objective*.
- DITTON, J., & FARRALL, S. (2000). *The fear on crime*. Dartmouth: Ashgate.
- EASTON, M., & PONSAAERS, P. (2007). Community (Oriented) Policing Reassured: betekenis in een Vlaamse context. In P. Ponsaers & L. Moor Gunther (Eds.), *Reassurance Policing: concepten en receptie* (pp. 49-77). Brussel: Politeia.
- FÜRSTENBERG, F. (1971). Public Reaction to Crime in the Streets. *American Scholar*, 40, 601-610.
- GABRIEL, U., & GREVE, W. (2003). The Psychology of Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, 43(600-614).
- GARFINKEL, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- GIRLING, E., LOADER, I., & SPARKS, R. (2000). *Crime and social change in Middle England : questions of order in an English town* London: Routledge.
- GOFFMAN, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. University of Edinburgh Social Sciences Research Centre: Anchor Books Edition
- GUTWIRTH, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in recht en wetenschap: een onderzoek naar de verhouding tussen recht en wetenschap met bijzondere illustratie uit het informaticarecht*. Brussel: VUBPress.
- HALE, C. (1996). Fear of Crime: a Review of the Literature. *International Review of Victimology*, 4, 79-150.
- HOLLWAY, W., & JEFFERSON, T. (1997). The Risk Society in an Age of Anxiety: Situating Fear of Crime. *British Journal of Sociology*, 48(2), 255-266.
- Hope, T., & Sparks, R. (2000). *Crime, risk and insecurity : law and order in everyday life and political discourse* London: Routledge.
- JACKSON, J. (2004). Experience and Expression. Social and Cultural Significance in the Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, 44, 946.
- JACKSON, J., FARRALL, S., & GRAY, E. (2006). The Provenance of Fear. Experience & Expression in the Fear of Crime. Working Paper No. 2: ESRC Grant RES 000 23 1108.
- JACKSON, J., & GRAY, E. (2010). Functional Fear and Public Insecurities about Crime. *British Journal of Criminology*, 50, 1-22.
- LEE, M. (2007). *Inventing Fear of Crime. Criminology and the Politics of Anxiety*. Devon: Willan Publishing.
- Lippens, R. (2002). De postmoderne onderzoeksattitude. In K. Beyens, J. Goethals, P. Ponsaers, & G. Vervaeke (Eds.), *Criminologie in actie* (pp. 117-127). Brussel: Politeia.
- LIPPENS, R. (2009). *A Very Short, Fairly Interesting and Reasonably Cheap Book About Studying Criminology*. London: Sage Publications.
- LOADER, I., GIRLING, E., & SPARKS, R. (2000). After Success? Anxieties of Affluence in an English Village. In T. HOPE & R. SPARKS (Eds.), *Crime, Risk and Insecurity. Law and Order in Everyday Life and Political Discourse* (pp. 65-82). London: Routledge.
- LUPTON, D., & TULLOCH, J. (1999). Theorizing fear of crime: Beyond the rational/irrational opposition. *The British Journal of Sociology*, 50(3), 507-523.
- MEAD, G. H. (1934). *Mind, self and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- PAIN, R. (1997). Social Geographies of Women's Fear of Crime. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 22(2), 231-244.
- PLEYSIER, S. (2009). 'Angst voor criminaliteit' onderzocht. *De brede schemerzone tussen alledaagse realiteit en irrationeel fantoom* Doctoraal Proefschrift in de Criminologie. Leuven: K.U.Leuven.

- RAWLS, A. W. (2002). Editor's introduction. In H. Garfinkel (Ed.), *Ethnomethodology's Program: Working Out Durkheim's Aporism* (pp. 1-64). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- RAMBERG, J. (2000). Post-ontological Philosophy of Mind: Rorty versus Davidson. In R. BRANDOM (Ed.) *Rorty and his critics* (pp. 351-370). Oxford: Blackwell Publishing.
- RORTY, R. (1979). *Philosophy and the Mirror of Nature*. New Jersey: Princeton University Press.
- RORTY, R. (1991). *Objectivity, Relativism, and Truth. Philosophical Papers. Volume 1*. Cambridge: University Press.
- RORTY, R. (1998). *Truth and Progress. Philosophical Papers. Volume 3*. Cambridge: University Press.
- RORTY, R. (1999). *Philosophy and Social Hope*. London: Penguin Books.
- RORTY, R. (2000). Response to Bjorn Ramberg. In R. Brandom (Ed.) *Rorty and his critics* (pp. 370-377). Oxford: Blackwell Publishing.
- RORTY, R. (2007). *Philosophy as Cultural Politics. Philosophical Papers. Volume 4*. Cambridge: University Press.
- SELLARS, W. (1997). *Empiricism and the philosophy of mind*. Cambridge: Harvard University Press.
- SPARKS, R. (1997). *Television and the Drama of Crime: Moral Tales and the Place of Crime in Public Life*. Buckingham: Open University Press.
- STANKO, E. A. (1995). Women, Crime and Fear. *Annals of the American Academy of Political and Social Science, Reactions to Crime and Violence*(539), 46-58.
- THE PRESIDENT'S COMMISSION ON LAW ENFORCEMENT AND ADMINISTRATION OF JUSTICE. (1967). *The Challenge of Crime in a Free Society. A Report by the President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice*. Washington DC: United States Government Printing Office.
- VAN CALSTER, P. (2005). *Georganiseerde criminaliteit als emergent fenomeen van complexe wisselwerkingsprocessen*. Doctoraal Proefschrift in de Criminologie. Brussel: VUB.
- VAN DEN HERREWEGEN, E. (2010). Safety: everybody's concern, everybody's duty"? Questioning the significance of 'active citizenship' and 'social cohesion' for people's perception of safety. In M. COOLS, B. DE RUYVER, M. EASTON, L. PAUWELS, P. PONSAERS, G. VANDE WALLE, T. VANDER BEKEN, F. VANDER LAENEN, G. VERMEULEN & G. VYNCKIER (Eds.), *Governance of Security Research Papers. Safety, Societal Problems and Citizens' Perceptions. New Empirical Data, Theories and Analyses* (Vol. 3, pp. 85-108). Antwerpen: Maklu.
- VANDENHOVE, L. (2006). *Iedereen Veilig*. Antwerpen: Garant.
- VANDERVEEN, G. (2006). *Interpreting Fear, Crime, Risk and Unsafety*. Dissertatie (mr. N.J.H. Huls & dr. H. Elfers.) Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- VERFAILLIE, K. (2010). Punitieve behoeften, samenleving en publieke opinie. In I. Aertsen, K. BEYENS, T. DAEMS & E. MAES (Eds.), *Hoe punitief is België?* (pp. 85-106). Antwerpen: Maklu.
- YOUNG, J. (1987). The Tasks Facing a Realist Criminology *Crime, Law and Social Change*, 11(4), 337-356.
- YOUNG, J. (1999). *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. London: Sage Publications.